

ISSN 2695-1584 (Print)
ISSN 2695-1592 (Online)
DOI:10.52058/2708-7530-2025-3(46)

VĚDA A PERSPEKTIVY

No3(46)
2025

Ми з Україною

ISSN 2695-1584 (Print)

ISSN 2695-1592 (Online)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3\(46\)](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3(46))

Věda a perspektivy

Nº 3(46) 2025

Praha, České republika
2025

Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín "Věda a perspektivy" je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR: E 24142. № 3(46) 2025. str. 375

Zveřejněno rozhodnutím akademické rady Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (zápis č. 179/2025 ze dne 21. Pochod 2025)

Vydavatel:

Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. , Česká republika
International Economic Institute s.r.o. Praha, České republika se sídlem V Lázních 688,
Jesenice 252 42
IČO 03562671 Praha, České republika
zastoupen Mgr. Markétou Pavlovou

Časopis vychází v rámci práce vydavatelské skupiny „Scientific Perspectives“ a s vědeckou podporou: veřejné organizace „Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration“, veřejné organizace „Association of Scientists of Ukraine“, Institut filozofie a sociologie Ázerbájdžánu Národní akademie věd (Baku, Ázerbájdžán)

Časopis je zařazen do mezinárodní vědeometrické databáze Index Copernicus (IC), mezinárodního vyhledávače Google Scholar a do mezinárodní vědeometrické databáze Research Bible

Šéfredaktor:

**Karel Nedbálek - doktor
práv, docent (Zlín, Česká
republika)**

**Zástupce šéfredaktora:
Markéta Pavlova - ředitel,
Mezinárodní Ekonomický
Institut (Praha, České
republika)**

**Dina Dashevskaya - geolog,
geochemist Praha, Česká
republika (Jeruzalém, Izrael)**

Členové redakční rady:

Humeir Huseyn Achmedov - doktor pedagogických věd, profesor (Baku, Ázerbájdžán)

Iryna Zhukova - kandidátka na vědu ve veřejné správě, docentka (Kyjev, Ukrajina)

Savvas Mavridis - profesor, katedra marketingu a cestovního ruchu, International Hellenic University (Thessaloniki, Greece);

Jurij Kijakov - doktor informatiky, dr.h.c. v oblasti rozvoje vzdělávání (Teplice, Česká republika)

Vladimír Bačičin - docent ekonomie (Bratislava, Slovensko)

Peter Ošváth - docent práva (Bratislava, Slovensko)

Yevhen Romanenko - doktor věd ve veřejné správě, profesor, ctěný právník Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)

Oleksandr Datsiy - doktor ekonomie, profesor, čestný pracovník školství na Ukrajině (Kyjev, Ukrajina)

Badri Getchbaya - doktor ekonomie, profesor, docent na Batumi State University. Shota Rustaveli (Gruzie)

Laila Achmetová - doktorka historických věd, profesorka politologie, profesorka UNESCO, mezinárodní žurnalistiky a médií na žurnalistické fakultě Kazašské národní univerzity (KazNU), al-Farabi (Kazachstán)

Oleksandr Nepomnyashy - doktor věd ve veřejné správě, kandidát ekonomických věd, profesor, řádný člen Vysoké školy stavební Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)

Michał Tomasz - doktor věd, docent katedry geografie regionálního rozvoje, University of Gdańsk (Polsko)

Články jsou vyvěšeny v redakci autora. Za obsah a pravopis zaslaných materiálů odpovídají autoři

© Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. , Česká republika, 2025
© Vydavatelské skupiny „Scientific Perspectives“, 2025
© autoři článků, 2025

OBSAH

SÉRIE “Ekonomika”

- Andrii Vernyi** 9
*COMMERCIAL PHOTOGRAPHY MARKET: ANALYSIS OF TRENDS
AND DEVELOPMENT PROSPECTS*
- Людмила Малюта, Ольга Владимир, Віталій Рудан** 17
*ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД
ЧАС ВІЙНИ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА*
- Катерина Пелех, Ігор Франів** 37
*ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ АГРОПІДПРИЄМ-
НИЦТВА НА ОСНОВІ ІОТ*

SÉRIE “Veřejná správa”

- Kostyantyn Palahniuk, Andrii Falkovsky** 50
*FEATURES OF LEGAL LIABILITY MECHANISMS FOR CORRUPTION
OFFENSES IN THE HEALTHCARE SECTOR: ISSUES AND WAYS OF
REFORM*
- Марина Копилова** 59
*РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО РЕЛІГІЇ І
ЦЕРКВИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА*
- Дмитро Солоцький** 70
*ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАТУ: СУТНІЩО-СУБ'ЄКТНИЙ
ВИМІР*

SÉRIE “Pedagogika”

- Natella Horodetska** 78
*MENTAL ARITHMETIC AS A METHOD TO INCREASE LONGEVITY
AND SLOW DOWN AGE-RELATED BRAIN CHANGES*

Андрій Коляда

86

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЙОГО ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ірина Серета, Ніна Стельмах

100

ЕКОЛОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

SÉRIE “Kultura”

Наталя Удріс-Бородавко

108

ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН В СИСТЕМІ КУЛЬТУРИ І КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРИЙ

SÉRIE “Společenské vědy”

Євгеній Коноваленко

118

СПОРТ У ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ КОНТЕКСТИ

SÉRIE “Lékařské vědy”

Вікторія Гураль, Ярослав Стравський

129

РОЛЬ ВІТАМІНІВ ТА АНТИОКСИДАНТІВ У ПІДТРИМЦІ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

SÉRIE “Architektura budovy a stavby”

Андрій Табачин

142

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ВЗАЄМОДІЙ В ЖИТЛОВИХ КОМПЛЕКСАХ

Сергій Шевчук, Олег Стисло

155

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СКВЕРІВ М. ІВАНО ФРАНКІВСЬК

SÉRIE “Psychologie”

- Yuliia Kovalova** 165
PSYCHOLOGY OF ADULT LEARNING: ADAPTING ONLINE EDUCATION METHODS FOR EFFECTIVE CAREER TRANSITION
- Ihor Timankov** 174
EXPLORING THE PSYCHOLOGICAL IMPACT OF NARRATIVE PHOTOGRAPHY ON AUDIENCE ENGAGEMENT
- Вікторія Алексієнко** 183
ІНТЕРАКТИВНІ ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЯКІСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ З МЕТАФОРИЧНИМИ КАРТАМИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ІГРАМИ

SÉRIE “Řízení”

- Yullia Malynovska, Andrii Titov, Andrii Khavych, Yaroslav Khomiak** 194
DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES' FOREIGN ECONOMIC POTENTIAL IN MODERN CONDITIONS
- Aleksander Prokopiuk, Yurii Malynovskyi, Oleksandr Rulivskyi, Roman Shendiuk** 206
SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ESG: TRANSFORMING BUSINESS MODELS IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL AND SOCIAL CHALLENGES
- Владислав Вавринець** 218
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

SÉRIE “Technické vědy”

- Андрій Аннюк** 239
ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНІ ЗМІНИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Данило Мандрик

253

**ЕВОЛЮЦІЯ ТОРГОВО-РОЗВАЖАЛЬНИХ КОМПЛЕКСІВ: ІСТОРИЧНІ
ФАКТОРИ ТА ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА**

SÉRIE “Sociologie”

**Людмила Афанасьєва, Олександр Демчик, Віра Кречетов:
Валентина Подшивалкіна, Ігор Чичановський**

266

**АДАПТАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ВП
МЕЛІТОПОЛЬЩИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЕМПІРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ**

**Наталя Глебова, Людмила Глинська, Олександр Демчик,
Геннадій Котенко, Віра Кречетова**

277

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

SÉRIE “Právní vědy”

Karina Pisotska

289

**PREVENTION AND DETERRENCE OF CHILDREN CRIMES
COMMITMENT THROUGH THE "RISK ASSESSMENT" METHODOLOGY**

Анна Абдель Фатах

297

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС РОЗЛУЧЕННЯ
БАТЬКІВ**

Марія Колеснікова, Анастасія Глущенко

307

КОМПЛЕКСНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХ СІМЕЙ

Володимир Комашко, Сергій Кравченко

320

**ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОНІТОРИНГУ
СПОСОБУ ЖИТТЯ СУБ'ЄКТІВ ДЕКЛАРУВАННЯ В УКРАЇНІ**

SÉRIE “Finance”

Павло Пірникоза

341

**ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗМІЦНЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН**

SÉRIE “Web design”

Mykola Lukashuk, Yuliia Zozulia

354

*FLEXIBLE WEB INTERFACE DESIGN: MICROINTERACTIONS,
KINETIC ELASTICITY, AND COLOR ADAPTATION*

SÉRIE “Filologie”

Світлана Ревуцька, Олександр Димовських

362

*МОВНИЙ І СИТУАТИВНИЙ ГУМОР У ТВОРІ ДЖЕРЕМІ СТРОНГА
«ЗНАМЕНИТІ СІДНИЧКИ МОГО БРАТИКА»*

ДОРОГІ КОЛЕГИ!

Вийшов # 3(46) 2025 міжнародного чеського журналу «Věda a perspektivy».

На сторінках журналу науковці стали активними учасниками обговорення ціннісних орієнтирів для розвитку науки та вищої освіти України, в межах реалізації програм ЄС як інструментів змін, впровадження європейських стандартів під час реформування української освіти та ін. Вітаємо і бажаємо здійснення всіх планів та мрій!

Дякуємо ЗСУ!

Все буде Україна!

З повагою,

**директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України
молодим ученим**

Ірина Жукова

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3\(46\)-17-36](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2025-3(46)-17-36)

Людмила Малюта

*доктор економічних наук професор, професор кафедри
управління інноваційною діяльністю та сферою послуг
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7569-9982>*

Ольга Владимир

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
управління інноваційною діяльністю та сферою послуг
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1244-101X>*

Віталій Рудан

*кандидат економічних наук, докторант кафедри
управління інноваційною діяльністю та сферою послуг
Тернопільського національного технічного університету
імені Івана Пулюя, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1357-9643>*

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД
ЧАС ВІЙНИ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА**

Анотація. У статті досліджено інноваційні підходи до інклюзивного навчання в умовах воєнного стану, зокрема роль цифрових технологій і дистанційної освіти у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти. Проаналізовано сучасні виклики, пов'язані з нерівністю освітніх можливостей, впливом цифровізації на навчальний процес, зростаючою роллю штучного інтелекту та зміною когнітивних звичок студентів. Визначено, що традиційний підхід до інклюзивної освіти, зосереджений переважно на навчанні осіб з особливими потребами, потребує розширення для врахування потреб внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, громадян, які втратили роботу, та інших соціально вразливих категорій.

Здійснено аналіз існуючих нормативних документів і наукових джерел щодо інклюзивного навчання, що дозволило виявити основні концептуальні

розбіжності між національними та міжнародними підходами. Обґрунтовано необхідність впровадження сучасних цифрових рішень, таких як адаптивні освітні платформи, технології розпізнавання мовлення, автоматичне субтитрування та мікронавчання, що підвищує ефективність дистанційного навчання. Визначено ризики, пов'язані з неконтрольованим використанням штучного інтелекту, розвитком гаджет-залежності та зниженням рівня мотивації до самостійного здобуття знань.

На основі проведеного опитування оцінено стан інклюзивної освіти в Україні, зокрема рівень методичного забезпечення, адаптацію навчального середовища, залученість бізнесу до програм дуальної освіти та рівень цифрової грамотності учасників освітнього процесу. Виявлено низьку участь підприємств у підтримці інклюзивного навчання, що свідчить про необхідність розробки механізмів стимулювання співпраці між освітніми установами та бізнесом.

Запропоновано три стратегічні вектори розвитку інклюзивної освіти: 1) грантове фінансування освітніх закладів для впровадження цифрових технологій; 2) інноваційні методики дистанційного навчання, що включають адаптацію контенту до сучасних когнітивних особливостей студентів; 3) концепція "освіта крізь життя" з акцентом на інтеграцію бізнесу в систему навчання та професійної перепідготовки.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки державної політики у сфері інклюзивної освіти, вдосконалення цифрових навчальних платформ, підвищення ефективності дистанційного навчання та формування партнерських моделей співпраці між освітніми закладами, бізнесом та державою.

Ключові слова: інклюзивне навчання, цифрові технології, дистанційна освіта, штучний інтелект, соціальна адаптація, воєнний стан, інноваційні освітні стратегії.

Liudmyla Maliuta

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the
Department of Management of Innovation Activity and Service Industry,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7569-9982>*

Olha Vladymyr

*PhD of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Management of Innovation Activity and Service Industry,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1244-101X>*

Vitaliy Rudan

*PhD of Economic Sciences, Doctoral Candidate of the
Department of Management of Innovation Activity and Service Industry,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-1357-9643>*

INNOVATIVE APPROACHES TO INCLUSIVE EDUCATION DURING WAR: DIGITAL TECHNOLOGIES AND DISTANCE LEARNING

Abstract. The article explores innovative approaches to inclusive education in wartime conditions, particularly the role of digital technologies and distance learning in ensuring equal access to quality education. The study analyzes contemporary challenges related to educational inequalities, the impact of digitalization on the learning process, the growing role of artificial intelligence, and shifts in students' cognitive habits. It is determined that the traditional approach to inclusive education, primarily focused on individuals with special needs, requires expansion to address the needs of internally displaced persons, veterans, unemployed citizens, and other socially vulnerable groups.

An analysis of existing regulatory documents and academic sources on inclusive education has been conducted, revealing key conceptual differences between national and international approaches. The study substantiates the need for implementing modern digital solutions such as adaptive educational platforms, speech recognition technologies, automatic subtitling, and microlearning, which enhance the effectiveness of distance education. The risks associated with the uncontrolled use of artificial intelligence, the development of gadget dependency, and the decline in students' motivation for independent learning have been identified.

Based on a conducted survey, the state of inclusive education in Ukraine has been assessed, including the level of methodological support, adaptation of the learning environment, business involvement in dual education programs, and digital literacy levels among participants in the educational process. The findings indicate low business participation in supporting inclusive education, highlighting the need to develop mechanisms for fostering cooperation between educational institutions and enterprises.

Three strategic vectors for the development of inclusive education are proposed: (1) grant funding for educational institutions to implement digital technologies; (2) innovative distance learning methods that adapt content to students' modern cognitive characteristics; (3) the concept of "lifelong learning" with a focus on business integration into training and professional retraining systems.

The research findings can be utilized in developing public policy in the field of inclusive education, improving digital learning platforms, enhancing the effectiveness of distance learning, and establishing partnership models between educational institutions, businesses, and the state.

Keywords: inclusive education, digital technologies, distance learning, artificial intelligence, social adaptation, wartime conditions, innovative educational strategies.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена кардинальною трансформацією освітнього процесу в Україні, спричиненою війною, яка суттєво загострила проблеми нерівності доступу до якісної освіти. В цих умовах інклюзивна освіта, яка раніше розглядалася переважно як освітня стратегія для людей з особливими освітніми потребами, набуває нового, ширшого значення, охоплюючи всі категорії населення, незалежно від соціально-економічного статусу, стану здоров'я чи місця проживання. Внаслідок руйнування інфраструктури, внутрішнього переміщення громадян та економічного занепаду частини регіонів країни, виникла гостра потреба в переосмисленні підходів до організації навчання на основі цифрових технологій, які здатні забезпечити рівні можливості для здобуття знань кожному громадянину в умовах воєнної нестабільності.

Водночас перехід на дистанційні освітні платформи та масове застосування цифрових технологій породили низку викликів, що стосуються якості та результативності навчального процесу. Значним ризиком виступає безконтрольне використання штучного інтелекту, який дозволяє швидко і легко вирішувати освітні завдання, зменшуючи мотивацію студентів до самостійного здобуття знань і формування критичного мислення. Як наслідок, постає необхідність у розробці нових підходів до дистанційного навчання, зокрема через проведення занять у форматі прямих ефірів із обмеженим колом учасників, що дозволить покращити контроль якості освіти та підтримувати високий рівень залученості здобувачів освіти.

Не менш важливою є проблема адаптації традиційної системи університетської освіти до умов цифрової реальності, в якій увага студентів дедалі більше перемикається на короткий інтерактивний контент соціальних мереж. Зростаюча популярність таких платформ, як TikTok, YouTube Shorts, Twitter та Instagram, свідчить про значні зміни в когнітивних звичках студентів, які дедалі менше здатні утримувати увагу на класичних форматах навчання. Відповідно, існує гостра потреба перегляду традиційних форм викладання лекційного матеріалу, впровадження скорочених і змістовних онлайн-форматів, а також створення простору для усвідомленого засвоєння знань під час інтерактивних практичних занять із діалогами та обмеженим використанням гаджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інклюзивна освіта є важливим напрямом освітньої політики, що поєднує теоретичні, нормативні та практичні аспекти. Л. Миськів [1] аналізує зміст поняття «інклюзивна освіта» у соціокультурному контексті, тоді як О.В. Листопад [2] акцентує увагу на інноваційних підходах до її реалізації, зокрема адаптації навчальних програм і підготовці педагогів. Державна політика у цій сфері визначена Національною стратегією розвитку інклюзивного навчання до 2029 року [3], яка узгоджується з міжнародними стандартами, закріпленими у Саламанській декларації та Рамковій програмі дій щодо освіти осіб з особливими потребами [4]. Практичні аспекти впровадження інклюзії розглядаються в «Індексі інклюзії» Т. Бута та М. Ейнскоу [5], що містить методики оцінки рівня інклюзивності освітнього середовища та рекомендації щодо його вдосконалення. Таким чином, інклюзивна освіта розвивається на основі взаємопов'язаних теоретичних досліджень, державних стратегій та практичних методик.

Попри значну кількість досліджень, присвячених інклюзивному навчанню, недостатньо уваги приділено його адаптації до умов війни та кризових ситуацій. Зокрема, залишається недостатньо вивченою роль цифрових технологій і дистанційної освіти у розширенні доступу до навчання для широкого кола стейкхолдерів, включаючи осіб з особливими потребами, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та громадян, які потребують перекваліфікації. Також відсутні комплексні дослідження щодо ефективності державних і приватних ініціатив у сфері дистанційного інклюзивного навчання та механізмів їх фінансування.

Мета статті - проаналізувати сучасні виклики інклюзивного навчання в умовах війни та обґрунтувати ефективність цифрових технологій і дистанційної освіти як ключових інструментів забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Виклад основного матеріалу.

Інклюзивне навчання є важливою складовою сучасної освітньої політики, спрямованої на забезпечення рівного доступу до якісної освіти всім громадянам. У світовій академічній дискусії це поняття розглядається не лише як освітній процес для осіб з особливими потребами, але й як механізм подолання соціальних бар'єрів та створення адаптивного навчального середовища для широкого кола стейкхолдерів. Водночас у вітчизняній нормативній базі та наукових працях інклюзивна освіта здебільшого асоціюється з навчанням дітей з особливими потребами, що відображає традиційне розуміння інклюзії, але не враховує сучасні виклики. Зокрема, постає необхідність створення освітніх можливостей для внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей, які потребують перекваліфікації через втрату роботи внаслідок війни. Аналіз існуючих визначень дозволяє визначити межі концептуального апарату інклюзивного навчання та обґрунтувати його розширене трактування.

Одним із базових нормативних документів, що визначають державну політику у сфері інклюзивного навчання, є Концепція розвитку інклюзивної освіти, де зазначено, що «інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [3]. Визначення акцентує увагу на рівному доступі до освіти для дітей з особливими освітніми потребами, однак залишається вузьким у контексті освітньої інклюзії загалом. Воно не враховує потреб молоді та дорослих, які стикаються з бар'єрами у доступі до освіти через економічні, соціальні чи фізичні фактори.

Більш розширене трактування поняття запропоноване у науковій праці Л. Миськів: «інклюзивна освіта в Україні – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям і молоді з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у освітніх закладах усіх рівнів – від загальноосвітніх до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти включно, на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності такої категорії людей» [1]. На відміну від державного визначення, це трактування охоплює не лише загальноосвітні школи, а й вищу та післядипломну освіту, що є суттєвим кроком у напрямку інтеграції інклюзії у систему освіти на всіх рівнях. Проте воно все ще орієнтоване на осіб із певними освітніми потребами, залишаючи поза увагою інші категорії, які також стикаються з викликами у доступі до освіти.

Подібний підхід зустрічається і в працях О. Листопад, яка зазначає, що «інклюзивне навчання слід розуміти як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими потребами шляхом їх навчання у загальноосвітніх закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей» [2, с. 182]. Запропоноване визначення практично не відрізняється від офіційного нормативного підходу, що ще раз підтверджує тенденцію зосередженості вітчизняних дослідників на вузькому розумінні інклюзії.

Важливим концептуальним проривом у міжнародному дискурсі є трактування інклюзивної освіти, запропоноване у Саламанкській декларації: «інклюзивна освіта може розглядатися як система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права людини на отримання якісної освіти у закладі будь-якого типу за власним вибором» [4]. На відміну від нормативних та наукових визначень, що зосереджуються переважно на дітях з особливими освітніми потребами, цей підхід закріплює інклюзивне

навчання як право кожної людини, незалежно від її фізичних чи соціальних характеристик.

Актуальним є також підхід, запропонований в «Індексі інклюзії», де наголошується на існуванні вузького та широкого трактування інклюзивної освіти: перше зосереджене на навчанні дітей з особливими освітніми потребами, тоді як друге охоплює загальну інтеграцію всіх соціальних груп у навчальний процес, враховуючи індивідуальні особливості кожного здобувача освіти [5].

Війна суттєво змінила соціальну та економічну ситуацію в Україні, створивши нові виклики для освітньої системи. Потреба у навчанні більше не обмежується лише дітьми з особливими освітніми потребами. Зокрема, ветерани та військовослужбовці, що повертаються до цивільного життя, внутрішньо переміщені особи, громадяни, які втратили роботу і потребують перекваліфікації, а також вчителі, які працюють у складних умовах – усі ці групи також потребують адаптивних освітніх можливостей.

Таким чином, пропонуємо розширене визначення інклюзивного навчання, що відповідає сучасним реаліям, а саме: «Інклюзивне навчання – це процес організації освітнього середовища на засадах недискримінації та максимальної доступності, що передбачає застосування спеціальних навчальних технологій, адаптованих освітніх закладів та платформ, спрямованих на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян незалежно від їхніх психоемоційних особливостей, стану здоров'я, фінансового та фізичного стану чи гендерної приналежності».

Запропоноване визначення інтегрує принципи освітньої інклюзії не лише для осіб з особливими потребами, а й для широкого кола стейкхолдерів, які потребують навчання внаслідок нових соціальних та економічних викликів.

В умовах воєнного стану система інклюзивної освіти стикається з низкою викликів, що зумовлюють необхідність перегляду її фінансових, організаційних та методичних аспектів. Однак, в Україні відсутні агреговані статистичні дані щодо реального стану інклюзивної освіти в умовах війни. Міністерство освіти і науки України не здійснює системного моніторингу ключових аспектів цього процесу, що ускладнює ухвалення ефективних рішень щодо його фінансування, кадрового забезпечення та впровадження інноваційних підходів. Водночас сучасні виклики, спричинені війною, потребують нових підходів до організації інклюзивного навчання, адже традиційна модель, орієнтована лише на осіб з особливими освітніми потребами, більше не враховує всі категорії населення, які через війну опинилися у складних соціально-економічних умовах.

Незмінність обсягів фінансування освіти на довоєнному рівні в умовах інфляції та девальвації призводить до зменшення реального фінансування

освітніх закладів, що суттєво впливає на якість надання освітніх послуг. Такі тенденції особливо помітно у сфері інклюзивної освіти, яка вимагає додаткових витрат на спеціальне обладнання, адаптовані навчальні матеріали та залучення кваліфікованих асистентів. Найбільш критичною є проблема низької оплати праці педагогічних працівників, особливо тих, хто працює в інклюзивному середовищі (фактично мінімальна заробітна плата на рівні 8 тис грн). Вчителі та викладачі, які займаються навчанням осіб з особливими потребами, часто виконують додаткові функції асистентів без відповідної компенсації, що значно знижує мотивацію до роботи, спричиняє відтік кадрів і негативно впливає на якість освітнього процесу.

Війна також значно розширила коло осіб, які потребують спеціальних освітніх умов. Окрім дітей і молоді з особливими потребами, до цієї категорії сьогодні належать внутрішньо переміщені особи, ветерани, особи, які отримали особливі потреби через бойові дії, а також громадяни, які втратили роботу і потребують перекваліфікації. Враховуючи відсутність агрегованої державної статистики, було проведено цільове дослідження з метою збору актуальних даних щодо проблем і перспектив інклюзивного навчання.

Опитування проводилося онлайн із використанням Google Forms, а також через електронні розсилки та соціальні мережі (Facebook, Telegram). У ньому застосовувалася шкала Лайкерта, що дозволила отримати кількісні оцінки думок респондентів. Загалом було розіслано 150 запрошень, з яких отримано 93 відповіді, що становить 62% від загальної вибірки, що забезпечує достатню репрезентативність результатів для аналізу ключових проблем інклюзивної освіти.

Анкета містила запитання для чотирьох груп респондентів: директорів шкіл та завідувачів кафедр, учасників освітнього процесу з особливими потребами, учасників освітнього процесу без особливих потреб, а також представників підприємств. В таблиці 1 наведено перелік запитань.

Таблиця 1

Запитання для анкети з опитування щодо викликів розвитку інклюзивної освіти України в умовах воєнного стану

№п/п	Запитання	Ціль запитання
Категорія: Директори шкіл та завідувачі кафедр		
1	Низький рівень оплати праці вчителів та викладачів, особливо асистентів, є основною перешкодою для розвитку інклюзивного навчання.	Визначити основні фінансові проблеми інклюзивного навчання.
2	Ваша установа має достатньо навчально-методичних матеріалів для ефективного впровадження інклюзивного навчання.	Оцінити рівень методичного забезпечення інклюзивного навчання.

№п/п	Запитання	Ціль запитання
3	Використання цифрових технологій та дистанційної освіти може покращити доступність інклюзивного навчання у вашій установі.	Визначити роль інновацій у покращенні доступності інклюзивної освіти.
Категорія: Учасники освітнього процесу з особливими потребами		
4	Ви вважаєте, що освітнє середовище у вашій школі/вузі є достатньо адаптованим для навчання осіб з особливими потребами.	Виявити рівень доступності освітнього простору для людей з особливими потребами.
5	Ви відчуваєте достатню підтримку з боку викладачів та адміністрації під час навчання.	Визначити рівень організаційної підтримки в інклюзивному навчанні.
6	Використання дистанційного навчання значно полегшує доступ до освіти для осіб з особливими потребами.	Визначити потенціал цифрових технологій у покращенні інклюзивного навчання.
Категорія: Учасники освітнього процесу без особливих потреб		
7	Інклюзивне навчання позитивно впливає на соціалізацію всіх учасників навчального процесу.	Виявити ставлення студентів/учнів до інклюзивного навчання.
8	Уроки та лекції у вашій школі/вузі організовані так, щоб урахувати потреби всіх здобувачів освіти.	Оцінити рівень адаптації навчального процесу до інклюзивних потреб.
9	Використання цифрових технологій та адаптованих навчальних платформ сприяє рівним можливостям у навчальному процесі.	Визначити ефективність інновацій для забезпечення інклюзивної освіти.
Категорія: Працівники підприємств		
10	Ваше підприємство бере участь у програмах дуальної освіти чи спеціальних курсах для осіб з особливими потребами.	Визначити рівень залученості бізнесу до інклюзивного навчання.
11	Ваша компанія має адаптовані програми стажування або працевлаштування для осіб з особливими потребами.	Оцінити рівень готовності підприємств до інтеграції працівників з інклюзією.
12	Використання цифрових технологій та дистанційного навчання сприяє підвищенню кваліфікації та професійному розвитку всіх працівників.	Визначити роль цифрових технологій у професійному навчанні всіх працівників.

Джерело: Власна розробка авторів

Результати опитування дозволили отримати кількісну оцінку стану інклюзивного навчання, виявити ключові фінансові, організаційні та методичні проблеми, а також оцінити ефективність сучасних цифрових технологій у забезпеченні доступу до освіти. Показники участі бізнесу в підтримці інклюзивної освіти виявилися низькими, що свідчить про необхідність розширення механізмів стимулювання партнерства між освітнім і приватним секторами (табл. 2).

Таблиця 2

**Агреговані результати опитування щодо викликів розвитку
інклюзивної освіти в Україні**

№	Запитання	Кількість респондентів	1 (повністю не згоден), %	2 (швидше не згоден), %	3 (нейтрально), %	4 (швидше згоден), %	5 (повністю згоден), %
1	Низький рівень оплати праці вчителів та викладачів, особливо асистентів, є основною перешкодою для розвитку інклюзивного навчання.	20	10	15	25	30	20
2	Ваша установа має достатньо навчально-методичних матеріалів для ефективного впровадження інклюзивного навчання.	20	5	12	30	35	18
3	Використання цифрових технологій та дистанційної освіти може покращити доступність інклюзивного навчання у вашій установі.	20	3	10	28	37	22
4	Ви вважаєте, що освітнє середовище у вашій школі/вузі є достатньо адаптованим для навчання осіб з особливими потребами.	26	8	10	20	25	12
5	Ви відчуваєте достатню підтримку з боку викладачів та адміністрації під час навчання.	26	7	9	35	20	9
6	Використання дистанційного навчання значно полегшує доступ до освіти для осіб з особливими потребами.	26	5	6	18	45	35
7	Інклюзивне навчання позитивно впливає на соціалізацію всіх учасників навчального процесу.	30	2	5	15	45	33
8	Уроки та лекції у вашій школі/вузі організовані так, щоб урахувати потреби всіх здобувачів освіти.	30	3	7	18	50	22
9	Використання цифрових технологій та адаптованих навчальних платформ сприяє рівним можливостям у навчальному процесі.	30	2	6	20	48	24
10	Ваше підприємство бере участь у програмах дуальної освіти чи спеціальних курсах для осіб з особливими потребами.	17	20	25	30	18	10
11	Ваша компанія має адаптовані програми стажування або працевлаштування для осіб з особливими потребами.	17	18	22	32	20	10
12	Використання цифрових технологій та дистанційного навчання сприяє підвищенню кваліфікації та професійному розвитку всіх працівників.	17	5	8	25	40	22

Джерело: Побудовано авторами за результатами опитування

Результати опитування відображають ключові проблеми та можливості інклюзивного навчання в умовах воєнного стану, а також необхідність

розширення доступу до освіти через використання сучасних освітніх технологій. Проведений аналіз виявив низку важливих тенденцій, які потребують подальшого дослідження та розробки ефективних політик підтримки.

Так, аналіз відповідей директорів шкіл і завідувачів кафедр свідчить про те, що низький рівень оплати праці викладачів і асистентів, які працюють з особами з особливими потребами, є однією з головних перепон у розвитку інклюзивної освіти. Це підтверджується тим, що 30% респондентів «швидше згодні», а 20% – «повністю згодні» з цим твердженням. Недостатня фінансова підтримка спеціалістів у цій сфері може призводити до зниження мотивації викладачів, браку кваліфікованих кадрів та зростання навантаження на існуючий персонал.

Крім того, значна частка респондентів (30% – нейтральна відповідь) вважає, що їхній заклад не має достатньо навчально-методичних матеріалів для впровадження інклюзивного навчання, що свідчить про потребу в оновленні освітніх ресурсів, створенні адаптованих навчальних програм і покращенні професійної підготовки педагогічного персоналу, а для цього потрібно збільшити фінансування.

Результати опитування показали, що лише 37% учасників з особливими потребами вважають освітнє середовище достатньо адаптованим для їхнього навчання, тоді як 20% займають нейтральну позицію, що може свідчити про наявність фізичних і технічних бар'єрів, недостатнє врахування потреб студентів і учнів, а також про низький рівень цифрової доступності освітніх платформ.

Також варто відзначити, що лише 29% респондентів із категорії учасників освітнього процесу з особливими потребами вважають, що отримують достатню підтримку з боку викладачів і адміністрації. Водночас 35% опитаних зайняли нейтральну позицію, що може свідчити про недовіру до існуючих механізмів підтримки або їхню недостатню ефективність.

Отримані дані особливо важливі в контексті воєнного стану, оскільки соціально вразливі групи населення стикаються з додатковими труднощами, такими як вимушене переміщення, психологічний стрес і обмежений доступ до навчальних матеріалів через технічні обмеження.

Одним із ключових висновків дослідження є високий рівень підтримки використання цифрових технологій у сфері інклюзивної освіти. Зокрема, 80% учасників освітнього процесу з особливими потребами вважають, що дистанційне навчання значно полегшує їхній доступ до освіти (45% – «швидше згодні», 35% – «повністю згодні»).

Також 70% учасників освітнього процесу без особливих потреб вважають, що використання цифрових технологій сприяє рівним можливостям у навчальному процесі, що підтверджує необхідність розвитку цифрової інфраструктури, впровадження адаптивних технологій (наприклад, програм

для розпізнавання голосу, систем підтримки навчання для осіб з вадами зору та слуху) та підвищення цифрової грамотності серед викладачів і студентів.

Результати опитування серед працівників підприємств демонструють низький рівень залученості бізнесу в програми дуальної освіти та працевлаштування осіб з особливими потребами. Зокрема, лише 28% респондентів повідомили, що їхні компанії мають адаптовані програми стажування або працевлаштування. Водночас 42% респондентів займають нейтральну або негативну позицію щодо цього питання.

Також 45% представників бізнесу не беруть участі в програмах дуальної освіти або спеціальних курсах для осіб з особливими потребами, що може свідчити про відсутність відповідних стимулів для компаній, низьку обізнаність або відсутність законодавчих вимог щодо працевлаштування таких категорій населення.

Результати опитування підтвердили, що розвиток інклюзивної освіти в Україні потребує комплексного підходу, який включає не лише фінансове забезпечення, а й модернізацію освітнього процесу та залучення бізнесу до створення можливостей для навчання осіб з особливими потребами. З огляду на це запропоновано три стратегічні вектори розвитку інклюзивної освіти: грантове фінансування освітніх закладів, інноваційні підходи до дистанційного навчання та концепція "освіта крізь життя" з орієнтацією на бізнес-сектор.

Однією з ключових проблем розвитку інклюзивної освіти, визначеною за результатами дослідження, є недостатнє фінансування освітніх закладів, що особливо критично проявляється в умовах війни та економічної кризи. В умовах постійної інфляції, девальвації національної валюти та руйнування інфраструктури освітні установи стикаються з істотним погіршенням матеріально-технічної бази, зниженням мотивації викладачів через низький рівень оплати праці, а також нестачею спеціального обладнання для організації навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Впровадження державних програм грантового фінансування за аналогом популярної програми підтримки підприємництва «На власну справу» дозволить освітнім установам, які активно впроваджують інклюзивні підходи, отримувати цільові кошти для оновлення навчально-методичної бази, закупівлі спеціалізованого обладнання (такого як мультимедійні комплекси, пристрої для озвучування тексту, спеціальні комп'ютерні програми), створення адаптованих просторів для осіб з фізичними або сенсорними порушеннями, а також для організації тренінгів і курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Однак враховуючи складну економічну ситуацію в країні, вкрай важливим є залучення додаткових міжнародних фінансових ресурсів. Інтеграція міжнародних грантових програм, що підтримуються такими організаціями, як

ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Світовий банк, USAID, GIZ та іншими міжнародними партнерами, стане важливим елементом фінансової стабільності й розвитку системи інклюзивної освіти в Україні. Міжнародні гранти можуть бути спрямовані як на реалізацію масштабних проєктів модернізації освітньої інфраструктури, так і на підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, впровадження інноваційних цифрових технологій та методичних розробок у сфері інклюзивного навчання, що сприятиме не тільки стабілізації ситуації в короткостроковій перспективі, але й закладе підвалини для стійкого розвитку інклюзивної освіти в період повоєнного відновлення.

Отже, поєднання національного грантового фінансування із залученням міжнародних грантів дозволить суттєво підвищити ефективність освітньої системи України, забезпечити рівні освітні можливості для всіх громадян, створити стимули для освітніх закладів до активнішого впровадження інновацій та підтримати належні умови праці для педагогів і асистентів, які працюють в інклюзивному освітньому середовищі.

Що ж стосується використання інновацій в системі дистанційної освіти, то варто зауважити, що сучасні цифрові технології радикально змінили освітній процес, відкривши нові можливості для персоналізації та інклюзивності, але водночас створили нові виклики. Серед найгостріших – зростання ролі штучного інтелекту (ШІ), посилення гаджет-залежності та формування кліпового мислення.

Штучний інтелект сьогодні активно інтегрується в освітній процес, зокрема, завдяки здатності персоналізувати навчальний контент і миттєво здійснювати перевірку завдань. Наприклад, використання великих мовних моделей (таких як ChatGPT) дозволяє швидко створювати адаптивні матеріали для студентів із порушенням зору чи слуху (автоматичне озвучування та субтитрування лекцій). Проте дослідження зазначають, що неконтрольоване використання ШІ створює загрози. Серед основних ризиків – зменшення ролі живого спілкування, втрата соціально-емоційного компоненту взаємодії «вчитель-учень» і зниження мотивації до самостійного навчання. За даними Education Illinois, надмірне застосування ШІ може спричинити погіршення емоційного стану учнів, послаблення соціальних навичок та зростання академічної недоброочесності через можливість автоматично створювати реферати чи есе [6].

Гаджет-залежність студентів стала додатковим бар'єром для ефективної концентрації. Згідно з дослідженням ScienceDirect, сама лише присутність смартфона на столі знижує здатність учнів фокусувати увагу на завданнях та навчальному матеріалі [7], що особливо критично під час онлайн-занять, коли відсутній прямий контроль викладача.

Окрім того, Сучасне покоління студентів, яке формується під впливом короткого контенту із соціальних мереж, стикається з проблемою «кліпового

мислення». Платформи TikTok, Instagram Reels та YouTube Shorts, пропонує відео тривалістю 15–60 секунд, стимулюють миттєве виділення дофаміну, привчаючи мозок до постійної зміни контенту та миттєвої винагороди («ефект слот-машини»). Внаслідок цього молодь (і не тільки) втрачає здатність довго зосереджуватись на завданнях, які потребують інтелектуальних зусиль і тривалого фокусування уваги. Дослідники називають цей феномен «мозок TikTok», підкреслюючи, що це не просто знижує ефективність навчання, але й негативно впливає на академічні успіхи студентів через постійне прагнення переключення уваги та втрату інтересу до складніших завдань [8; 9]

Зниження концентрації підтверджується численними дослідженнями. За даними eLearning Industry, середня тривалість утримання уваги сучасного користувача інтернету становить близько 8 секунд, що навіть менше, ніж у золотої рибки. Це означає, що традиційний формат монотонних шкільних уроків тривалістю 45 хвилин чи університетських лекцій на 120 хв вже неефективний для цього покоління. Щоб підтримувати увагу студентів, освітяни повинні адаптувати навчальний процес: дробити інформацію на короткі, 6-хвилинні мікро-лекції, чергувати формати подачі матеріалу та інтегрувати інтерактивні елементи, такі як квізи, міні-завдання або емоційні «гачки», що забезпечують перезавантаження уваги і сприяє глибшому засвоєнню матеріалу [10].

Таким чином, для успішного використання ШІ в інклюзивній дистанційній освіті, необхідно зосередитися на спеціалізованих рішеннях, які можуть істотно підвищити якість та доступність освіти для учнів з особливими потребами:

- Технології розпізнавання мовлення та перетворення тексту в голос є критично важливими для студентів із порушеннями зору або дислексією. Наприклад, сервіс Google Speech-to-Text [11] дозволяє автоматично транскрибувати лекції та читати навчальні тексти, підвищуючи доступність освітнього процесу.
- Інтелектуальні адаптивні системи персоналізують освітній контент відповідно до темпу засвоєння матеріалу кожним студентом. Прикладом є платформа Knewton [12], яка адаптує складність завдань у реальному часі, що сприяє ефективності навчання студентів із різними освітніми потребами.
- Автоматичне субтитрування та переклад навчального контенту сприяє залученню студентів з порушеннями слуху або тих, хто навчається не рідною мовою. За даними платформи Coursera [13], використання субтитрів збільшує охоплення аудиторії на 20-30%, дозволяючи ефективніше інтегрувати інклюзивні практики.

Разом з тим важливо, щоб ІІІ виступав лише допоміжним інструментом. Вивільнений таким чином час викладачі можуть використати для індивідуальних консультацій, діалогових сесій і роботи з невеликими навчальними групами, що підвищує якість соціально-емоційного контакту та ефективність освіти.

Зважаючи на скорочення концентрації уваги студентів, освітяни мають використовувати методи мікронавчання (microlearning). Дослідження платформи edX показують, що ідеальна тривалість навчального відео – до 6 хвилин, адже саме за цей час можна утримати максимальну концентрацію слухача. Водночас, відео, що тривають понад 12 хвилин, переглядаються студентами в середньому лише на 4 хвилини [14].

Рекомендується дробити лекції на короткі, структуровані блоки з частою зміною форматів. Це можуть бути квізи, короткі завдання, інтерактивні опитування через Google Forms або Mentimeter. Використання емоційних «гачків» (невеликі історії, загадки чи яскраві приклади на початку лекцій) стимулюють інтерес, а помірний гумор знімає напругу, перезавантажує увагу і сприяє більшій тривалості активного сприйняття матеріалу.

Дистанційна освіта потребує інтенсивного розвитку діалогових форм навчання, зокрема через зменшення чисельності груп. Дослідження Education Illinois рекомендують формувати групи у складі 5-6 студентів для оптимальної організації проєктної діяльності та дискусій [10]. Малі групи дозволяють кожному студенту висловлювати свою думку, формують навички критичного мислення, аналітичної роботи з інформацією, навчають аргументації власної позиції.

Реалізація таких підходів через Zoom чи Google Meet дає змогу викладачу контролювати процес, швидко реагувати на проблеми засвоєння матеріалу і значно покращує соціальну взаємодію учнів, що є критично важливим в умовах воєнного часу та фізичної ізоляції.

Застосування дистанційних лекцій дозволяє перенести частину теоретичного матеріалу у віртуальне середовище, тим самим звільнивши аудиторний час для проведення інтенсивних практичних тренінгів, що особливо важливо в умовах війни та повоєнної відбудови, коли критичною є практична підготовка викладачів та асистентів для роботи з уразливими групами населення.

Сучасні виклики, зумовлені війною, економічною нестабільністю та змінами на ринку праці, вимагають гнучкої та швидкої системи підготовки та перепідготовки кадрів. Традиційна модель освіти, яка передбачає багаторічне навчання у закладах вищої освіти, не завжди відповідає сучасним потребам української економіки, що перебуває у процесі відновлення та трансформації. Відсутність кваліфікованих фахівців у ключових галузях економіки може сповільнювати розвиток підприємств та знижувати конкурентоспроможність

країни на міжнародному ринку. Водночас, в умовах воєнного стану питання інклюзивності навчання стає ще більш актуальним, оскільки зростає кількість осіб з особливими потребами, ветеранів, людей, які потребують перекваліфікації або адаптації до нових реалій ринку праці.

У цьому контексті концепція "освіта крізь життя" (lifelong learning) стає важливим інструментом інтеграції короткострокових освітніх програм для працівників підприємств, які дозволяють отримати необхідні навички у найкоротші терміни. Головний акцент робиться на інтенсивних онлайн- та офлайн-курсах, які підприємства фінансуватимуть залежно від своїх потреб у кваліфікованих кадрах. Однак, принципи інклюзивного навчання мають бути інтегровані у цю концепцію, що передбачає адаптацію навчальних матеріалів, створення доступних цифрових платформ та впровадження спеціальних програм для людей з обмеженими можливостями.

Головною перевагою інтенсивних курсів є можливість швидкої підготовки фахівців без необхідності проходження багаторічної академічної освіти. Враховуючи сучасний стан економіки України, країна не має часу чекати на випуск нових спеціалістів через п'ять років, тому необхідні навчальні програми, які дозволять отримати практичні навички вже за кілька місяців або навіть тижнів. Для забезпечення інклюзивності навчального процесу необхідно впроваджувати гнучкі формати навчання, що враховують потреби різних категорій слухачів, зокрема людей з особливими потребами.

Інтенсивні курси можуть охоплювати технічні спеціальності (наприклад, курси мехатроніки, промислової автоматизації, відновлюваної енергетики); програмування та ІТ (розробка програмного забезпечення, кібербезпека, аналіз даних); менеджмент і підприємництво (управління проєктами, фінансовий аналіз, маркетинг, операційний менеджмент); логістика та виробничі процеси (операційна ефективність, оптимізація логістичних ланцюгів, Lean Management). Важливим аспектом є розробка адаптованих навчальних програм для осіб з інвалідністю, ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, які дозволять їм ефективно інтегруватися у ринок праці.

Фінансування таких курсів здійснюватиметься переважно за рахунок самих підприємств, які будуть оплачувати навчання своїх співробітників або майбутніх працівників відповідно до актуальної потреби у кадрах. Такий підхід дозволяє бізнесу безпосередньо впливати на якість і зміст освітніх програм, орієнтуючи їх на реальні виклики, з якими стикається підприємство. Застосування інклюзивних механізмів фінансування може передбачати податкові стимули для компаній, які підтримують навчання осіб з особливими потребами.

Подібна система успішно реалізована у Німеччині, де поширена дуальна освіта, що передбачає паралельне навчання та роботу на підприємстві. У цій моделі студент частину часу проводить у навчальному закладі, а частину –

безпосередньо на виробництві, отримуючи практичний досвід ще до завершення навчання [15]. У Німеччині такі програми фінансуються переважно роботодавцями, які зацікавлені в якісній підготовці майбутніх співробітників. Завдяки цьому зменшується дефіцит кваліфікованої робочої сили, а працівники можуть швидше адаптуватися до роботи, оскільки вони вже знайомі з виробничими процесами (Bundesinstitut für Berufsbildung – BIBB) [16]. Важливо, що у Німеччині особлива увага приділяється створенню інклюзивних умов для навчання, що забезпечує рівний доступ до професійної підготовки.

Україна може адаптувати цей досвід, впроваджуючи короткострокові дуальні програми, які дозволять працівникам навчатися та працювати одночасно. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли важливо максимально ефективно використовувати робочий час і не випадати з виробничого процесу. Створення інклюзивних навчальних середовищ дозволить охопити ширший спектр населення, зокрема осіб, які потребують особливих умов навчання.

Запровадження цієї концепції має низку ключових переваг: гнучкість та адаптивність – підприємства можуть фінансувати навчальні програми залежно від змін на ринку праці та потреб у кваліфікованих кадрах; прискорення підготовки фахівців – замість багаторічної освіти, що не завжди відповідає актуальним потребам бізнесу, працівники можуть отримати необхідні навички за кілька місяців; ефективне поєднання теорії та практики – робота та навчання одночасно дозволять швидко інтегрувати нові знання у виробничі процеси; зниження безробіття – можливість оперативного навчання допоможе людям, які втратили роботу, швидко перекваліфікуватися та отримати нову професію; збільшення продуктивності – наявність кваліфікованих працівників сприятиме зростанню ефективності роботи підприємств та загальному розвитку економіки. Впровадження інклюзивних навчальних програм дозволить усунути бар'єри для осіб з особливими потребами, що сприятиме соціальній інтеграції та економічному розвитку.

Висновки. Дистанційна освіта відіграє ключову роль у забезпеченні доступу до інклюзивного навчання, особливо в умовах воєнного стану. Використання цифрових технологій дозволяє усунути територіальні та соціально-економічні бар'єри, що є критичними для внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю та інших вразливих категорій населення. Впровадження адаптивних платформ навчання, синхронних та асинхронних освітніх форматів сприяє індивідуалізації навчального процесу, що є особливо важливим для забезпечення рівних можливостей в освіті. Крім того, дистанційні технології дозволяють використовувати спеціалізовані інструменти, такі як автоматичне субтитрування, аудіоописи, альтернативні способи взаємодії, що суттєво розширює доступ до навчання для осіб із сенсорними чи когнітивними порушеннями.

Однак, ефективність дистанційної освіти у сфері інклюзивного навчання залежить від подолання низки викликів, зокрема цифрової нерівності та необхідності адаптації традиційних методик викладання до нових форматів. Важливим напрямом є підвищення цифрової грамотності серед викладачів та студентів, інтеграція інтерактивних форматів навчання, а також розвиток цифрової інфраструктури, зокрема розширення доступу до швидкісного інтернету в регіонах, що постраждали від воєнних дій. Відповідно, державні та міжнародні освітні ініціативи повинні зосередитися на розробці інклюзивних стандартів дистанційного навчання, що враховують різноманітні потреби здобувачів освіти.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері передбачають аналіз ефективності різних моделей дистанційного інклюзивного навчання, розробку нових технологічних рішень для адаптації освітнього процесу, а також дослідження психолого-педагогічних аспектів взаємодії студентів та викладачів у віртуальному середовищі. Окремим напрямом є вивчення впливу інклюзивного навчання на рівень соціальної інтеграції та професійної підготовки осіб, які стикаються з бар'єрами у доступі до традиційної освіти.

Література:

1. Миськів Л. До проблеми визначення поняття «інклюзивна освіта». Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 220–224.
2. Листопад О.В. Інклюзивна освіта в контексті інноваційного розвитку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2011, № 2 (12). С. 174–184.
3. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2024 р. № 173-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2025).
4. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. UNESCO, Salamanca, Spain, 1994. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> (дата звернення: 20.03.2025).
5. Индекс инклюзии: развитие обучения та участие у школах / Т. Бут, М. Ейнскоу ; пер. з англ. Київ : Видавництво «Літопис», 2015. 112 с.
6. AI in Schools: Pros and Cons. Education Illinois, 2024. URL: <https://education.illinois.edu/about/news-events/news/article/2024/10/24/ai-in-schools--pros-and-cons#:~:text=Reduced%20Human%20Interaction> (дата звернення: 20.03.2025).
7. Sana F., Weston T., Cepeda N. J. Laptop multitasking hinders classroom learning for both users and nearby peers. Computers & Education. 2013. Vol. 62. P. 24–31. URL: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.10.003> (дата звернення: 20.03.2025).
8. TikTok Brain: Can We Save Children's Attention Spans? Richmond Journal of Law and Technology, 2024. URL: <https://jolt.richmond.edu/2024/03/06/tiktok-brain-can-we-save-childrens-attention-spans/#:~:text=Many%20experts%20believe%20TikTok%20and,only%20begin%20to%20imagine%20many> (дата звернення: 20.03.2025).
9. New TikTok research: Short video use linked to lower academic performance in children. PsyPost, 2024. URL: <https://www.psypost.org/new-tiktok-research-short-video-use-linked-to-lower-academic-performance-in-children/#:~:text=New%20TikTok%20research%3A%20Short%20video,mediated%20by%20reduced%20attention%20spans> (дата звернення: 20.03.2025).

10. 8 Ways To Retain Learners' Attention During Online Training. eLearning Industry, 2024. URL: <https://elearningindustry.com/retain-learners-attention-online-training-8-ways> (дата звернення: 20.03.2025).

11. Google Speech-to-Text API: Accessibility Features. URL: <https://cloud.google.com/speech-to-text>

12. Knewton Adaptive Learning Platform. URL: <https://www.knewton.com/>

13. Coursera: The Impact of Subtitles on Learning and Accessibility. URL: <https://www.coursera.org/articles/subtitles-improve-learning>

14. Optimal Video Length for Student Engagement. Thompson Rivers University, eddl.tru.ca, 2024. URL: <https://eddl.tru.ca/optimal-video-length> (дата звернення: 20.03.2025).

15. Dual Vocational Education and Training (VET) in Germany. GOVET – German Office for International Cooperation in Vocational Education and Training, 2024. URL: https://www.govet.international/dokumente/pdf/GOVET_Dual_VET_UKR_2024.pdf (дата звернення: 20.03.2025).

16. Bundesinstitut für Berufsbildung – BIBB. URL: <https://www.bibb.de/en/>

References:

1. Myskyv, L. (2020). Do problemy vyznachennia poniattia «inkliuzyvna osvita» [On the problem of defining the concept of "inclusive education"]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, Economy and Law*, (2), 220–224. [in Ukrainian].

2. Lystopad, O.V. (2011). Inkliuzyvna osvita v konteksti innovatsiinoho rozvytku [Inclusive education in the context of innovative development]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, (2(12)), 174–184. [in Ukrainian].

3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, February 23). Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii rozvytku inkliuzyvnogo navchannia na period do 2029 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii na 2024–2026 roky [On the approval of the National Strategy for the Development of Inclusive Education until 2029 and the adoption of an operational plan for its implementation for 2024–2026]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/173-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. UNESCO. (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Salamanca, Spain. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>.

5. Booth, T., & Ainscow, M. (2015). Indeks inkliuzii: rozvytok navchannia ta uchasti u shkolakh [Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools] (Trans.). Kyiv: Lytopys. [in Ukrainian].

6. Education Illinois. (2024). AI in Schools: Pros and Cons. Retrieved from <https://education.illinois.edu/about/news-events/news/article/2024/10/24/ai-in-schools--pros-and-cons#:~:text=Reduced%20Human%20Interaction>.

7. Sana, F., Weston, T., & Cepeda, N. J. (2013). Laptop multitasking hinders classroom learning for both users and nearby peers. *Computers & Education*, 62, 24–31. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.10.003>.

8. Richmond Journal of Law and Technology. (2024). TikTok Brain: Can We Save Children's Attention Spans? Retrieved from <https://jolt.richmond.edu/2024/03/06/tiktok-brain-can-we-save-childrens-attention-spans/#:~:text=Many%20experts%20believe%20TikTok%20and,only%20begin%20to%20imagine%20many>.

9. PsyPost. (2024). New TikTok research: Short video use linked to lower academic performance in children. Retrieved from <https://www.psypost.org/new-tiktok-research-short-video-use-linked-to-lower-academic-performance-in-children/#:~:text=New%20TikTok%20research%3A%20Short%20video,mediated%20by%20reduced%20attention%20spans>.

10. eLearning Industry. (2024). 8 Ways To Retain Learners' Attention During Online Training. Retrieved from <https://elearningindustry.com/retain-learners-attention-online-training-8-ways>.
11. Google. Google Speech-to-Text API: Accessibility Features. Retrieved from <https://cloud.google.com/speech-to-text>.
12. Knewton. Knewton Adaptive Learning Platform. Retrieved from <https://www.knewton.com/>.
13. Coursera. The Impact of Subtitles on Learning and Accessibility. Retrieved from <https://www.coursera.org/articles/subtitles-improve-learning>.
14. Thompson Rivers University. (2024). Optimal Video Length for Student Engagement. Retrieved from <https://eddl.tru.ca/optimal-video-length>.
15. GOVET – German Office for International Cooperation in Vocational Education and Training. (2024). Dual Vocational Education and Training (VET) in Germany. Retrieved from https://www.govet.international/dokumente/pdf/GOVET_Dual_VET_UKR_2024.pdf.
16. Bundesinstitut für Berufsbildung – BIBB. BIBB Official Website. Retrieved from <https://www.bibb.de/en/>.

Vydavatel:
Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. , Česká republika
International Economic Institute s.r.o. Praha, České republika

Magazín
Věda a perspektivy

№ 3(46) 2025

Podepsáno k tisku ze dne 25. Pochod 2025

Formát 60x90/8. Ofsetový papír a tisk

Headset Times New Roman.

Mysl. tisk. oblouk. 8.2. Náklad 100 kopií.